

© Ured zastupnika Republike Hrvatske pred Europskim sudom za ljudska prava. Sva prava pridržana. Dopuštenje za ponovno objavljivanje ovog sažetka dano je isključivo u svrhu uključivanja u HUDOC bazu podataka Suda.

© Office of the Representative of the Republic of Croatia before the European Court of Human Rights. All rights reserved. Permission to re-publish this summary has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

© Bureau de l'Agent de la République de Croatie devant la Cour européenne des droits de l'homme. Tous droits réservés. L'autorisation de republier ce résumé a été accordée dans le seul but de son inclusion dans la base de données HUDOC de la Cour.

SAŽETAK PRESUDE

MACATĖ PROTIV LITVE PRESUDA VELIKOG VIJEĆA OD 23. SIJEČNJA 2023. ZAHTJEV BR. 61435/19

*Ograničenje distribucije i dostupnosti podnositeljčine knjige
nije imalo legitiman cilj jer je namjera tih mjera bila
djeci ograničiti pristup informacijama koje su opisivale
homoseksualne odnose kao jednakovrijedne heteroseksualnim*

ČINJENICE

Podnositeljčinu knjigu dječjih bajki 2013. godine izdala je nakladnička kuća Litavskog sveučilišta obrazovnih znanosti (dalje: Sveučilište), a koje izdanje je djelomično financirano i sredstvima Ministarstva kulture. Knjiga se sastoji od 6 priča koje su namijenjene djeci u uzrastu od 9-10 godina te se u njima tematizira pitanje socijalnog uključivanja različitih marginaliziranih društvenih skupina. Među ostalim, dvije priče tiču se odnosa i brakova između osoba istog spola.¹ Po objavljivanju knjiga je naišla na negativne kritike, a knjigu su javno kritizirali i neki od članova litavskog parlamenta (dalje: Seimas) koji su se sa svojim prigovorima i izravno obratili Rektor Sveučišta. Pozivajući se na pritužbe udruga koje predstavljaju obitelji, izrazili su svoju zabrinutost zbog činjenice da se priče o istospolnim vezama predstavljaju djeci. Sukladno odluci Rektora, distribucija knjige privremeno je obustavljena, a kada je nastavljena podnositeljčina knjiga bila je označena s upozorenjem da njezin sadržaj može biti štetan za djecu mlađu od 14. godina. Takvu odluku Sveučilište je donijelo nakon što je Inspektorat novinarske etike (dalje: Inspektorat) utvrdio da su predmetne dvije bajke, koje odnose između istospolnih parova prikazuju kao normalne i samorazumljive, štetne za razvoj djece te da su pretjerano invazivne i manipulativne, čime potiču drugačiji koncept braka i obitelji od onog sadržanog u litavskom Ustavu i Građanskom zakoniku. Slijedom navedenog, Inspektorat je utvrdio da dvije bajke nisu u skladu s odredbama Zakona o

¹ Jedna priča govori o princu koji je stigao u grad čiji su stanovnici bili tamne kože i zaljubio se u krojača. Druga priča govori o princezi koja se udaje za svoju prijateljicu iz djetinjstva, kćerku postolara.

zaštiti maloljetnika od negativnih učinaka informiranja javnosti (dalje: Zakon o zaštiti maloljetnika). Protiv Sveučilišta kao nakladnika, podnositeljica koja je i sama deklarirana homoseksualka, pokrenula je parnični postupak ističući da prikazivanje istospolnih odnosa ne može biti štetno za djecu bilo koje dobi. Tužba podnositeljice u konačnici je odbijena, jer su litavski sudovi utvrdili da je Sveučilište postupilo u skladu s uputama koje mu je dalo javnopravno tijelo ovlašteno za to sukladno Zakonu o zaštiti maloljetnika.

PRIGOVORI

Pred ESLJP-om podnositeljica je prigovorila da privremena obustava distribucije njezine knjige te njeno naknadno označavanje upozorenjem da njezin sadržaj nije primjeren za djecu mlađu od 14 godina, predstavlja povredu članka 10. Konvencije te članka 14. u vezi s člankom 10. Konvencije, ističući da su prekid distribucije i naknadno obilježavanje knjige bili motivirani činjenicom da se u njoj pozitivno opisivao odnos između istospolnih parova i predrasudama prema seksualnim manjinama.

Dana 31. kolovoza 2021. vijeće ESLJP-a kojem je predmet inicijalno bio dodijeljen u rad ustupilo je nadležnost velikom vijeću smatrajući da se predmet podnositeljice tiče pitanja koja utječu na tumačenje Konvencije.

OCJENA ESLJP-a

Mogu li se osporene mjere pripisati tuženoj državi?

Uvodno, ESLJP se osvrnuo na prigovor litavske vlade da se obustava distribucije knjige i njezino označavanje kao neprimjerene za djecu mlađu od 14 godina, ne može pripisati uvjetu ili preporuci koji je izdala državna vlast, već da je o tome samostalno odlučilo Sveučilište.

U tom smislu, ESLJP je istaknuo da Sveučilište, iako uživa značajnu samostalnost, sukladno nacionalnim propisima ipak predstavlja javnopravni subjekt te da je pri obustavi prodaje knjige i naknadnoj kategorizaciji postupalo sukladno Zakonu o zaštiti maloljetnika. ESLJP je ujedno istaknuo da je upravo Inspektorat, kao tijelo državne vlasti, utvrdilo da knjiga podnositeljice sadrži informacije koje su štetne za maloljetnike u smislu Zakona o zaštiti maloljetnika, a zbog kojeg utvrđenja se Sveučilište odlučilo knjigu označiti s oznakom +14. Postupajući suprotno, Sveučilište bi se izložilo potencijalnoj prekršajnoj odgovornosti. Konačno, mjere koje je poduzelo Sveučilište, podnositeljica je osporavala i pred nacionalnim sudovima koji nisu utvrdili da su osporene mjere Sveučilišta bile protuzakonite.

Slijedom navedenog, ESLJP je zaključio da su mjere protiv podnositeljčine knjige poduzele osobe javnopravnog karaktera i da su te mjere proizašle izravno iz nacionalnog zakonodavstva (*Gawlik protiv Lihtenštajna*, br. 23922/19, stavak 48., 16. veljače 2021.).

Je li došlo do miješanja u slobodu izražavanja?

ESLJP je utvrdio da su osporene mjere predstavljale miješanje u pravo podnositeljice na slobodu izražavanja. Naime, distribucija podnositeljčine knjige obustavljena je na godinu dana, u kojem razdoblju su knjige opozvane iz prodaje i knjižara, zbog čega je sigurno smanjena njena dostupnost čitateljima. Također, vjerojatno je da su oznake upozorenja smanjile broj potencijalnih čitatelja knjige jer su pokolebale roditelje u njihovoj odluci da dopuste svojoj djeci čitanje zbirke, posebno imajući u vidu stereotipne stavove, predrasude, neprijateljstva i diskriminaciju s kojom se u Litvi odnosilo prema LGBTI zajednici. S obzirom da je knjiga bajki pisana jednostavnim jezikom namijenjenim djeci od 9 do 10 godina, razumna je pretpostavka da su djeca od 14 godina, kojima je sukladno oznaci upozorenja knjiga bila dostupna, bila daleko manje zainteresirana za njezino čitanje. Konačno, oznaka upozorenja utjecala je i na ugled podnositeljice zahtjeva kao etablirane autorice dječje literature, te je zbog obeshrabrujućeg učinka koji je pritom proizvela mogla podnositeljicu i druge autore odvratiti od stvaranja i objavljivanja slične literature.

Zakonitost miješanja

Među strankama nije bilo sporno da je miješanje u pravo podnositeljica na slobodu izražavanja imalo svoj temelj u nacionalnom pravu, točnije u Zakonu o zaštiti maloljetnika. Među ostalim, predmetnim zakonom predviđeno je da će se sadržaj smatrati štetnim za maloljetnike ako izražava prijezir prema obiteljskim vrijednostima, ili potiče drugačiji koncept braka i stvaranja obitelji od onog sadržanog u Ustavu i Građanskom zakoniku. No, iako je ESLJP smatrao da su neki od zakonskih izraza prilično nejasni, zaključio je da je pitanje kvalitete zakona sekundarno u odnosu na druga pitanja u predmetu (*Sekmadienis Ltd. protiv Litve*, br. 69317/14, stavak 68., 30. siječnja 2018.). S obzirom da podnositeljica nije iznijela prigovore u smislu predvidljivosti ili dostupnosti zakona, ESLJP je prihvatio da su osporene mjere bile zakonite u smislu članka 10. stavaka 2. Konvencije.

Legitiman cilj

U predmetu podnositeljice ključnim se pokazalo pitanje: Je li miješanje bilo u skladu s legitimnim ciljem koji je tužena država postavila. Za odgovor na to pitanje ESLJP je najprije morao utvrditi cilj koji su nacionalne vlasti željele postići.

Litavska vlada je tvrdila da je miješanje u pravo podnositeljice imalo dvostruki cilj: zaštititi djecu od eksplicitnog seksualnog sadržaja te od sadržaja koji promiče istospolne parove predstavljajući ih kao superiorne u odnosu na heteroseksualne na način da potonje vrijeđa, ponižava i omalovažava. Takvu argumentaciju nacionalnih vlasti ESLJP nije prihvatio.

Naime, ESLJP nije smatrao da sporni odlomak bajke u kojem se navodi da postolareva kćer i princeza na dan svog vjenčanja spavaju zagrljene, predstavlja seksualno eksplicitan sadržaj. Također, ESLJP je ukazao na činjenicu da u postupku pred nacionalnim sudovima nitko nije

isticao da bajke sadrže informacije koje su erotske prirode ili koje maloljetnike potiču na seksualne odnose.

Što se tiče drugog cilja koji je istaknula litavska vlada, zaštita djece od informacija koje se smatraju prikazivanjem istospolnih parova kao superiornih heteroseksualnim, ESLJP je smatrao da litavski sudovi nisu pružili odgovarajuće razloge i obrazloženja kojima bi opravdali svoj zaključak da bajke podnositeljice vide kao "poticanje" ili "promicanje" nekih vrsta odnosa nauštrb drugih, a ne kao pokušaj poticanja prihvatanja različitih vrsta obitelji. Analizirajući pripremljene dokumente i preliminarne debatu koja je vođena u Seimasu ususret donošenja i opetovane izmjene sporne odredbe Zakona o zaštiti maloljetnika, ESLJP primjećuje da je stvarna namjera zakonodavca bila predmetnom odredbom ograničiti maloljetnicima informaciju da su homoseksualni odnosi suštinski istovjetni heteroseksualnim. Nakon nekoliko neuspješnih pokušaja, a koji su izazvali i kritiku međunarodne zajednice², konačno je usvojen tekst odredbe koja nema izričitu referencu na biseksualne ili homoseksualne odnose, a koja se poziva na odredbe litavskog Ustava i Građanskog zakonika, sukladno kojima nije moguće ishoditi bilo kakvo pravno priznanje istospolne zajednice. Također, primjena te odredbe Zakona o zaštiti maloljetnika bila je u povezana s cenzurom informacija koje su se odnosile na LGBTI zajednicu: poput reklama ili televizijskih emisija koje su promicale prihvatanje seksualnih manjina, informacija o *gay prideu* te knjizi podnositeljice zahtjeva.

Slijedom navedenog, ESLJP nije imao dvojbe da je stvarni cilj sporne odredbe Zakona o zaštiti maloljetnika bio djeci i maloljetnicima ograničiti pristup informacijama koje homoseksualne odnose prikazuju jednakovrijednim heteroseksualnim.

Utvrdivši cilj koji se želio postići miješanjem u pravo podnositeljice, ESLJP je ispitao može li se takav cilj smatrati legitimnim prema odredbama Konvencije.

ESLJP je, u kontekstu općih načela, ponovio da zakonska zabrana „promicanja homoseksualnosti ili netradicionalnih seksualnih odnosa“ među maloljetnicima ne služi promicanju legitimnih ciljeva zaštite morala, zdravlja ili prava drugih već da usvajanjem takvih zakona vlasti jačaju stigmatu i predrasude te potiču homofobiju, a što je nespojivo s pojmovima jednakosti, pluralizma i tolerancije svojstvenima demokratskom društvu (*Bayev i drugi protiv Rusije*, br. 67667/09 i 2 druga, stavci 61., 83.-84., od 20. lipnja 2017.). ESLJP je dodatno istaknuo da je u svojoj dosadašnjoj praksi dosljedno odbijao poduprijeti politiku i odluke koje predstavljaju predodređenu pristranost heteroseksualne većine prema homoseksualnoj manjini (*Salgueiro da Silva Mouta protiv Portugala*, br. 33290/96, stavci 34.-36., ECHR 1999-IX; i *L. i V. protiv Austrije*, br. 39392/98 i 39829/98, stavci 51.-52., ECHR 2003-I).

Predmet podnositeljice specifičan je jer je ESLJP prvi put pozvan ocijeniti legitimnost ograničenja pristupa informacijama o istospolnim odnosima u književnosti namijenjenoj i pisanoj za djecu.

² [Rezolucija Europskog parlamenta od 17. rujna 2009. o litvanskom zakonu o zaštiti maloljetnika od štetnih učinaka javnih informacija.](#)

Posljedično, ESLJP je legitimnost postavljenog cilja promotrio i kroz prizmu najboljeg interesa djeteta koji predstavlja univerzalno prihvaćeno načelo u svim predmetima u kojima su uključena djeca (*Neulinger i Shuruk protiv Švicarske* [VV]³, br. 41615/07, stavci 134.-135., ECHR 2010). Stoga, cijeneći argument da su djeca zbog svoje dobi podložnija i osjetljivija na utjecaje nego ljudi starije dobi, ESLJP je ostao dosljedan svojim utvrđenjima iz dosadašnje prakse, da nema znanstvenih dokaza koji bi sugerirali da samo spominjanje homoseksualnosti ili otvorena javna rasprava o društvenom statusu seksualnih manjina može nepovoljno utjecati na djecu (*Aleksejev protiv Rusije*, br. 4916/07 i 2 drugih, stavak 86., 21. listopada 2010.). Naprotiv, izostanak takve rasprave kao i trajna stigmatizacija pripadnika LGBTI zajednice u društvu je ono što je štetno za djecu, jer dovodi do diskriminacije, zlostavljanja i nasilja prema djeci koja su sami pripadnici LGBTI zajednice ili dolaze iz takvih obitelji. Takvog stava su i brojna međunarodna tijela i organizacije poput: Venecijanske komisije, Europske komisije protiv rasizma i netolerancije, Europskog parlamenta, UN-ovog neovisnog stručnjaka za seksualnu orijentaciju i rodni identitet i dr.

ESLJP je također uzeo u obzir i odluke koje su po pitanju pristupačnosti informacijama o istospolnim vezama djeci donijeli sudovi u Švicarskoj, SAD-u i Kanadi u kojima su ti sudovi utvrdili da nacionalne vlasti ne mogu zanemariti društvenu stvarnost i postojanje različitih vrsta odnosa u društvu u kojem djeca žive te da sama činjenica što bi neki ljudi mogli smatrati da su određene vrste obitelji i odnosa nepoželjni ne može sprječavati djecu da o njima i uče.

S druge strane, ESLJP je napomenuo da su zakonske odredbe kojima se maloljetnicima izričito ograničava pristup informacijama o homoseksualnosti ili istospolnim vezama, prisutne u samo još jednoj državi ugovornici Konvencije – Mađarskoj, a protiv koje je Europska komisija zbog takvog uređenja pokrenula postupak zbog neispunjenja obveza.

Naposljetku, ESLJP je smatrao da mjere kojima se djeci ograničava pristup informacijama o istospolnim vezama imaju šire društvene implikacije. Naime, takvim pristupom nacionalne vlasti jasno pokazuju da ne vrednuju jednako heteroseksualne i homoseksualne odnose, te doprinose daljnjoj stigmatizaciji homoseksualne manjine. Takva ograničenja, neovisno o dometu i učinku, nespojiva su s pojmovima jednakosti, pluralizma i tolerancije svojstvenim demokratskom društvu (*Bayev i drugi protiv Rusije*, br. 67667/09 i 2 druga, stavak 83., od 20. lipnja 2017.).

Slijedom svega navedenog, ESLJP je jednoglasno utvrdio da ograničenja nametnuta podnositeljici ne teže nikakvim ciljevima koji se mogu prihvatiti kao legitimni u smislu članka 10. stavka 2. Konvencije zbog čega je ESLJP utvrdio da je podnositeljici povrijeđeno pravo na slobodu izražavanja.

³ Sažetak presude dostupan je i na [hrvatskom jeziku](#).

PRAVEDNA NAKNADA

12.000 EUR na ime neimovinske štete

5.000 EUR na ime troškova i izdataka